

Мудра горянка

Божена Нємцова

Жили собі два брати. Один був багатий, але бездітний і дуже скупий, а другий тяжко бідував, але мав на диво добре серце. І була в нього одним одна дочка, яку звали Манка. Коли дівчинці виповнилось одинадцять років, батько віддав її до брата пасти гусей.

Два роки пасла Манка в дядька гусей за самі тільки харчі, а коли піросла — стала наймичкою.

Служи, Манко, чесно,— сказав їй дядько,— а коли скінчиться твоя служба, я замість грошей дам тобі телицю. В мене якраз є місячне теля, я підгодую його, і воно буде для тебе ще краще, ніж гроші.

— Гаразд,— відповіла Манка, і з того дня робота аж горіла у неї в руках.

Прослужила Манка в дядька три роки вірою і правдою. Аж тут захворів батько. Мусила дівчина додому вертатися. От просить вона в дядька зароблене теля, з якого на той час виросла вже корова. Дядько і так і сяк почав викручуватись та всіляко відмагатися, мовляв, такого він їй зовсім не обіцяв, і став тицяти дівчині якісь жалюгідні мідяки. Але Манка не взяла грошей і подалася додому. Плачучи, розповіла вона про все батькові й попросила, аби він пішов поскаржитись панові судді. Батько розсердився на свого лихого брата і негайно пішов до міста подати скаргу. Вислухав його суддя і звелів покликати багатого брата. Та той добре розумів, що коли суддя якось не залагодить справу, йому хоч-не-хоч доведеться віддати братові корову. І почав він думати-гадати, як схилити на свій бік суддю.

Суддя не знав, що його й робити. З багатим йому не хотілося сваритись, а правда була на боці бідного. І вирішив він тоді піти на хитрощі. Покликав братів і загадав їм таку загадку: "Що в світі найбистріше, найсолодше і найбагатше?" Хто її відгадає, того й корова буде.

Невдоволені пішли брати додому. Всю дорогу сушили собі голову, що ж це може бути. Але так і не докумекали, що воно й до чого.

— Ну що? — запитала жінка в багатія, коли той повернувся додому.

— Дідько б ухопив цього суддю! Він зовсім збив мене з пантелику,— відповів селянин і пошпурих на стіл шапку з тхорячого хутра.

— А в чому річ? Ти програв?

— Програти ще не програв, але, мабуть-таки, програю. Суддя загадав мені загадку: "Що в світі найбистріше, найсолодше й найбагатше?" Якщо я її відгадаю, то корова лишиться нам.

— Було б чого журитися. Я тобі вмиг відгадаю цю загадку. Що може бути бистріше за нашого чорного шпїца, солодше за наш мед, багатше за нашу скриню з талерами?

— Чудово! — зрадів багатій.— Тепер корова буде наша! — І сів вечеряти.

Тим часом бідний брат повернувся додому сумний-невеселий. Почепив капелюха на

гвіздох, сів до столу й похилив голову.

— Ну, як, тату, владнали справу? — запитала Манка.

— Владнав, аякже! Багатий завжди бідного круг пальця обведе.

— Та кажіть швидше, не тягніть! Що там?

І батько розповів Манці, яку нелегку загадку загадав йому суддя.

— Оце і все? Не журіться, лягайте спати, вранці матимете відповідь.

Бідняк цілісіньку ніч навіть очей не склепив. А вранці заходить Манка до світлиці та й каже:

— Коли суддя запитає вас про відгадку, скажіть, що найбистріше в світі око, найсолодший сон, а найбагатша земля, бо вона все родить. Тільки глядіть не прохопіться, що це я відгадала.

Пішов бідняк до судді. Йому хотілося якомога швидше дізнатися, чи правильна його відповідь.

Першим суддя викликав багатого й питає, чи відгадав він його загадку.

— Відгадав,— одказав той.— Я думаю, що в світі нема нічого бистрішого за мого шпіца, який усе винюхає і вислідить. Найсолодший мій мед, який я зберігаю вже чотири роки, а найбагатша моя скриня з талерами.

— Ні, шановний, це не так,— сказав суддя, похитавши головою.— Послухаємо, яку відповідь приніс твій брат.

— Я, пане суддя, думаю, що найбистріше в світі око, яке миттю все огляне, найсолодший сон, бо хоч би як людина була стомлена й засмучена, а коли засне — все лихо забуде, та ще іноді й щось веселе їй привидиться. А найбагатша земля, бо все наше добро від неї.

— Ти вгадав, і корова буде твоя. Але скажи мені правду: хто відгадав тобі цю загадку? Я знаю, що сам ти не зміг би з нею впоратися.

Довго не хотів бідний признаватися, але коли суддя добре напеліг, він таки здався й розповів усю правду.

— Ну що ж, коли твоя дочка така розумна, то нехай завтра з'явиться до мене, але ні вдень, ні вночі, ні вдягнена, ні гола, ні пішки, ні на возі.

Бідний знову повернувся додому зажурений.

— Ох, Манко, Манко! — сказав він.— Ти правильно відгадала загадку. Але суддя не хотів повірити, що це я її відгадав, і довелося сказати йому правду. Тепер він вимагає, щоб ти з'явилася до нього, але ні вдень, ні вночі, ні вдягнена, ні гола, ні пішки, ні на возі.

— Ну що ж, буде, як він хоче. Не журіться, тату.

Манка встала о другій ночі, натягла на себе мішок із рідкої мішковини, на одну ногу наділа панчошу, на другу черевик і над ранок, коли почало світати, але до сходу сонця було ще далеко, сіла на козу й напівпішки-напівверхи дісталася до міста. А суддя вже у вікно виглядає, кмітливу Манку жде. Побачивши, як добре впоралася вона із своїм завданням, він вийшов їй назустріч і каже:

— Тепер я бачу, що ти справді тямуща дівчина. Чи згодна ти стати мені за

дружину?

— А чого ж, згодна,— відповіла Манка.

Узяв жених свою вродливу наречену за руку й повів до світлиці. А потім послав по батька й по кравця і звелів пошити майбутній дружині весільну сукню.

Напередодні весілля суддя наказав нареченій, щоб вона ніколи в його суддівські справи не втручалася, а то він негайно відішле її до батька.

— Я робитиму, як ти велиш,— незворушно відповіла дівчина.

Другого дня справили весілля, і Манка стала дружиною пана судді. Всі її щиро поважали за те, що вона добре вела господарство, вміла до кожного знайти підхід і чоловіка свого кохала.

Приходять якось до судді, двоє селян, один жеребця веде, другий — кобилу. Коні ці паслися ціле літо на одному лузі. Коли кобила привела лоша, селяни засперечалися: кому воно має належати? Власник жеребця запевнив, що, за всіма законами, лоша належить йому, а власник кобили, навпаки, доводив, що він має більше право на лоша. Довго вони сперечалися, а тоді вирішили піти до судді. Власник жеребця був дуже грошовитий, він пообіцяв судді добре віддячити, і той присудив лоша йому.

А Манка сиділа в сусідній кімнаті і все це чула. Не сподобалося їй несправедливе чоловікове рішення. Коли бідний селянин вийшов від судді, вона тихенько поклікала його і каже:

— Ви, бачу, не дуже-то мудрі, коли дали себе так ошукати! Де ж це чувано, щоб у жеребця та лошата були?

— Я, звісно, розумію, що мене скривджено, але коли так розсудив пан суддя, то що ж я можу вдіяти?

— Гаразд, я вас навчу, що робити, тільки пообіцяйте, що нікому не скажете, хто вам дав цю пораду. Завтра перед полуднем візьміть невід, вилізьте на гору Скарман і вдавайте, ніби рибалите. Мій чоловік саме о цій порі проїжджатиме мимо з кількома панами. Коли вони вас побачать і почнуть питати, що ви там робите, скажіть їм таке: "Якщо жеребець може привести лоша, то чому на горі не може водитися риба?"

Селянин подякував мудрій жінці й пообіцяв зробити все так, як вона йому порадила.

На другий день вибрався суддя з кількома панами на полювання.

Ще здалеку побачили вони, що на Скармані якийсь селянин закидає невід. Гучно зареготали вони, а коли під'їхали до самої гори, то запитали недотепу, що це він робить.

— Рибу ловлю,— відповів той.

— Чи ти при своєму розумі? — вигукнув суддя.— Де ж це чувано, щоб на горі та риба водилася?

— Якщо жеребець може привести лоша, то чому не може на горі водитися риба? — відповів селянин.

Суддя почервонів, як півонія, і звелів селянинові негайно спускатися вниз. Одвів його вбік і каже:

— Лоша буде твоє, але спершу признайся, хто тебе цього навчив.

Селянин відмагався скільки міг, але потім усе ж таки сказав судді правду.

Надвечір суддя повернувся додому, але на жінку навіть не гляне, ходить по кімнаті, не каже й слова і не відповідає на жодне її запитання. Манка відразу здогадалася, в чому річ, однак терпляче ждала, що він робитиме далі.

По якомусь часі чоловік підійшов до неї і, насупивши брови, питає:

— Чи пам'ятаєш ти, що я тобі перед весіллям велів?

— Пам'ятаю. Чому б не пам'ятати?

— Тоді навіщо ж ти селянинові пораду дала?

— Бо я не можу терпіти кривди. Ошукав ти цього бідолаху.

— Скривдив чи ошукав... Не твоє це діло. Вертайся тепер туди, звідки прийшла. А щоб не казала, що я і з тобою повівся несправедливо, дозволяю тобі взяти із собою те, що для тебе найдорожче.

— Дякую, милий чоловіченьку, за твою добрість. Що ж, доведеться, бачу, тебе послухатись. Дозволь лише мені на прощання повечеряти з тобою. Тільки щоб ця вечеря була така весела, ніби між нами нічого й не сталося.

Манка метнулася на кухню і звеліла приготувати добру вечерю та наточити найкращого вина.

Коли на столі з'явилися різні наїдки і напитки, вони посідали вечеряти: їдять, п'ють і весело гомонять, мовби між ними нічого й не сталося. Жінка весь час підливала чоловікові вина, а коли побачила, що він сп'янів, звеліла слугі налити ще одну чарку.

— Милий чоловіченьку! Випий востаннє за моє здоров'я й за наше прощання. Вип'єш — і я піду собі додому.

Взяв суддя чарку з вином і одним духом випив за здоров'я дружини, але після цього вже ледь язиком повертав. А за хвилину голова його звислася на груди, і він міцно заснув. Манка звеліла слугам роздягти чоловіка й покласти в ліжко, а потім разом із ліжком узяти на плечі й нести за нею. Батько аж руками сплеснув від подиву, коли ця процесія пізньої ночі з'явилася в його дворі. Але коли дочка все пояснила йому, він заспокоївся.

Сонце вже високо підбилося над землею, коли суддя прокинувся. Протирає очі, дивиться — й ніяк не може зрозуміти, де він. Раптом відчинилися двері, й на порозі стала його дружина в простій селянській одежі.

— Ти ще досі тут? — питає її суддя.

— А чому б мені не бути тут? Адже я у себе вдома.

— А я що тут роблю?

— А хіба ти не дозволив мені взяти з собою те, що для мене найдорожче? Ти для мене найдорожчий на світі, от я тебе і взяла.

Розсміявся суддя і каже:

— Я тобі прощаю! Бачу, ти справді кмітливіша за мене, отож відсьогодні судитимеш ти, а не я.

Манка зраділа й з того дня почала судити сама, і, треба сказати, судила вона

справедливо, як ніхто інший до неї.